

Ágoston András:

Nehéz feladatok

Ismeretes, hogy 2009 decemberében Sólyom László magyar és Boris Tadić szerb köztársasági elnök bejelentette egy történész vegyes bizottság felállítását, melynek célja, hogy közös erőfeszítésekkel feltárja, és történelmi keretbe foglalja a 44/45-ös magyarirtás tragikus eseményeit.

Ezzel a két államelnök voltaképpen egy húsz éve időszerű közös kötelezettségnek tett eleget.

Ez év április 19-én lesz 21 éve, hogy a történelmi VMDK levéllel fordult a szerb illetve a vajdasági, később pedig a Magyar Tudományos Akadémia elnökeihez annak érdekében, hogy a történelmi megbékélés céljából kezdjenek hozzá a második világháború alatt és azt követően lezajlott sajnálatos események feldolgozásához.

A történelmi VMDK levele ezt így fogalmazza meg: „A demokratizálódás ezen általános folyamataiból és abból a reális szükségletből kiindulva, hogy a vajdasági magyarság mint kollektivitás megtudja önmagáról a teljes igazságot, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének Tanácsa úgy véli, elérkezett az idő, hogy tudományos módszerekkel vizsgálják ki a megszállás alatt és közvetlenül a felszabadulás után történt vajdasági eseményeket. A hírhedt razzia szerb, zsidó és cigány áldozatairól van szó, akikkel kapcsolatban eléggé megbízható történelmi értékelés létezik, akárcsak azokról a magyar és német áldozatokról, akik közvetlenül a háború után estek áldozatul, bírósági eljárás lebonyolítása nélkül.”

Nincs értelme ezen a helyen mérlegelni miért kellett nekünk vajdasági magyaroknak 19 évet várnunk az államközi összefogás első eredményeire. Most az a fontos, hogy valami végre történjen is. Olyasmi, amire a vajdasági magyarok azt mondhatják: igen ez már változás.

Tervek és elszánások

Három szempontból is fontos a történész vegyes bizottság magyar oldalának minap Szabadkán Glatz Ferenc elnöklétével megtartott összejövele.

Először, mert láhattuk, hogy magyar részről van jó szándék, vannak jó tervek s nincs akadálya annak, hogy végre összeüljön a vegyes bizottság, és véglegesítse a közös tevékenységi programot.

Másodszor jó volt látni, hogy magyar oldalról előrehaladott előkészületeket tettek a hatékony, eredményes munka elvégzésére.

Harmadszor, az összejövetelen lezajlott vita alapján jól kivehetőek mindazok problémák, amelyekkel az egyik és a másik oldalon is meg kell még küzdeni.

De, s ez is fontos eredménye a tanácskozásnak, világossá vált, hogy az összetett politikai-történelmi feladatok közül kinek milyen kérdések kapcsán kell előbbre lépni, ha belátható időn belül eredményeket kívánunk elérni.

Kezdjük a politikával

Korábban sem volt kétséges, s ez Szabadkán is megfogalmazódott: a magyarirtással kapcsolatban a vajdasági magyarok és ezzel a nemzet egészének megkövetése a szerb félre váró feladat. Ezért várakozással tekinthetünk a magyar köztársasági elnök küszöbön álló szerbiai látogatása elé. A politikusok feladata – ide már be kell kapcsolódniuk a vajdasági magyar tisztségviselőknek is – a 44/45-ös emlékhelyek és jelek létrehozatalának elősegítése.

A politikai folyamat részeként a vajdasági magyarok azt várják, hogy Újvidéken Makovecz Imre műépítész még 2000-ben elkészült tervei alapján megépülhessen a csaknem két évtizede megálmodott emléktorony.

Az újvidéki emlékbizottság ez év január végén Schmitt Pálné Makray Katalin asszonyt kérte fel az ügy védnökének. A húsz éve zajló nehéz, de mégis felemelő, a keresztállításokkal és azok eltávolításával terhelt újvidéki megemlékezések nemcsak politikailag, de érzelmileg is megalapozzák Papp Ferenc, és a többiek szelíd, kitartó követelését.

Biztató, hogy a helyi szinten 1990 óta vannak politikai kezdeményezések a megemlékezésre, emlékhelyek és jelek létesítésére. Temerinben Csorba Béla vezetésével a temetőben állítottak keresztet az ártatlan áldozatok emlékére. A megemlékezéseknek, az ártatlan áldozatok felkutatásának, s az eredmények dokumentálásának immár huszonegy éves hagyománya van. Nemcsak Temerinben. Szabadkán 1990-ben a történelmi VMDK kezdeményezésére dr. Sepsey Csaba és Kudlik Gábor tíz-tizenöt bátor emberrel együtt keresztet és kopjafát helyezett el az egyik nagy tömegsírnál. Ezek és a többi immár hagyománnyá vált megmozdulás a délvidéki magyar nemzettudat fontos megtartó elemévé váltak. Az államközi politika feladata az is, hogy e helyi kezdeményezéseket keretbe foglalja és támogassa.

A kutatásokat nem kell előlről kezdeni

Nem kell szégyenkeznünk nekünk a Délvidéken a 44/45-ös ártatlan áldozatokra vonatkozó kutatások tekintetében sem. Matuska Márton 1990-ben kezdett kutatásai nyomán, a hiteles levéltári források nélkül is szép eredményeket hozott az ártatlan áldozatokkal összefüggő adatok feltárása, s a megszerzett ismeretek publikálása.

A Vajdasági Levéltár megnyitása azonban új korszakot nyit a 44/45-ös atrocitások tudományos rendszerességgel végezhető kutatása előtt.

Maga a tény, hogy a gazdag levéltári anyag kutathatóvá vált két irányban tesz szükségessé haladéktalan, nagy lendületű tevékenységet.

Szabadkán is bebizonyosodott: a levéltári anyag teljes elrendezése, felmérése, s minél nagyobb részének digitalizálása nemcsak mai kutatók munkáját alapozza meg, de sok évre előre biztosíthatja a nemes feladatokat a jövő történésznemzedékei számára is. Fodor István és Mezei Zsuzsanna levéltárosok eddigi önfeláldozó munkája nyomán felvázolható a levéltári anyag számbavételének és teljes rendezésének a kívánatos menete.

Lehetővé vált a levéltári kutatás

Amikor már azt hittük, hogy nincs más, mint az emlékezésekre alapozva felvázolni a 44/45-ös magyarirtás történetét, s megbékélni azokkal a fehér foltokkal, amelyek a levéltári zárolások és a megfelelő helyi kezdeményezések hiányában örökösnek tűnhettek, két éve szerencsés fordulat állt be.

Megnyílt az újvidéki levéltár és a kutathatóvá váltak a dokumentumok, amelyeknek a létezését a kutatók sejtették, de nem tudhatták bizonyosan.

Az a munkaterv, amelyet a történészbizottság magyar oldala Glatz Ferenc vezetésével felvázolt, átfogja a 44/45-ös atrocitások egészét, s ha megvalósul, megtörténhet az, amire Magyar Tudományos Akadémia volt

elnöke is utalt. Nevezetesen, olyan tudományos alapossággal felhalmozott adatmennyiség jön össze, amely súlyánál fogva arra készítheti a szerb felet, hogy bocsánatot kérjen.

Tudjuk, a 44/45-ös magyarírtás hiteles történek teljes tudományos feldolgozása nem fog egyik napról a másikra látványos eredményeket hozni. Ezért a bocsánatkérés politikai megalapozása nem szenvedhet késedelmet. Annál is inkább, mivel a folyamat felgyorsítása a politika illetékességi köre. Annál is inkább, mert a bocsánatkérés aktusa csak felelős politikus szájából hangzik meggyőzően.

A pénz, az a pénz

Talán mondani sem kell, hogy a magyar-szerb történész vegyes bizottság majdani közös tervének megvalósításához pénz kell. Bizonyára nem is kevés. Sőt, azon sem kell meglepődnünk, ha szerb részről már azt is eredményként értékelhetjük, ha a levéltári rendezés, valamint a konkrét kutatások elé nem gördülnek adminisztratív, netán politikai akadályok. Szembe kell nézni azzal a ténnyel is, hogy a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) nem autonómia, amely alkalmas arra, hogy legitim módon feltárja, kifejezze és képviselje is a vajdasági magyarság nemzeti önazonosságához fűződő alapérdekeit. Tudjuk, hogy az MNT csak a (valóban tetemes) működési költségeket kapja a szerb államtól. Abban a hiányos információban, amelyet az MNT e tevékenységgel kapcsolatban közzétett, nyoma sincs a 44/45-ös atrocitások feltárásával kapcsolatos kiadásoknak. Magát az MNT tevékenységét, a különböző projektumait Budapest finanszírozza.

Ami viszont azt jelenti, hogy elsősorban a levéltári anyag haladéktalan, mégis megfelelő rendezéséhez szükséges forrásokat is Budapestnek kellene biztosítani. Addig kell pontosan és gyorsan lépni, amíg ne adj' Isten meg nem szűnnek a jelenleg tartósan mutatkozó lehetőségek. Rendezni kell a már begyűjtött, de egyelőre a szorgalmas helytörténészeknél levő sokszor még az általuk alkalmazott elveknek megfelelően sem rendezett, csupán begyűjtött anyagot.

A történész vegyes bizottság magyar oldalán elkészült kutatási terv megvalósítását is el kell kezdeni, különben komolytalanná válik maga a tudományos vállalkozás.

Van tehát tennivaló bőven, mindenki számára, aki nemzeti ügynek tartja a 44/45-ös atrocitások tudományos feldolgozása előtt megnyílt új, netán rövid életű politikai lehetőségek kiaknázását.

Helyes, hogy a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) egyre inkább meghagyja a Tadic-féle Demokrata Pártnak (DS) az új és a kevésbé új létesítmények átadásával járó talmi dicsőséget, s ehelyett, anyagilag is segítette a szabadkai a történész vegyes bizottság magyar szárnyának összejövételét. Ez már arra vall, hogy a párt vezetői lassan beletörődnek: a Nemzeti Együttműködés Rendszerének működése gyökeres változásokat követel elsősorban azoktól az egypártoktól, amelyeknél Budapest jóvoltából ott van a pénz a paripa, s a (média) fegyver(e) is.

Kár, hogy a VMSZ miközben szombaton népszerűségének növelése céljából politikailag rátelepedett a vegyes bizottság összejövételére, nem tett meg még egy fél lépést. Azt, hogy ezt a szombati „közösségi konzultációt” nem a többi vajdasági magyar párttal együtt hirdette meg.

Most tehát elmaradt a vajdasági magyar pártok politikai összefogása. Egy következő alkalommal talán erre is sor kerül.

Dokumentumok:

Ágoston András levele a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia és a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia elnökének a háború utáni magyarelles atrocitások feltárása ügyében, 1990. IV. 19.

Tisztelt Elnök úr!

Olyan időben élünk, amelyben a történelmi fejlődés egész szocialista időszaka az újraértékelés tárgyát képezi. Az egyes események, jelentős fordulópontok és tényezők, az egyének, a párt és a különböző mozgalmak szerepének felülvizsgálása nemcsak a mi sajátosságunk. Ilyen folyamatok játszódnak le minden kelet-európai országban, amelyben a demokratizálódás hulláma rendszerváltást eredményezett. A történelmi ismeretek elmélyítése és az ideológiától való mentesítése felöleli a második világháború, sőt a háború előtti időszakot is.

1. Országunkban újratárgyalják az olyan kérdéseket, mint amilyen a háborús pusztítás áldozatainak problémája. Semmiképpen sem érthetünk egyet azzal a törekvéssel, hogy a történelmet napipolitikai célokra használják fel. A történelmi kutatások dezideologizálása azonban olyan társadalmi érték, amely a napipolitikai csatározások felett áll.

A demokratizálódás ezen általános folyamataiból és abból a reális szükségletből kiindulva, hogy a vajdasági magyarság mint kollektivitás megtudja önmagáról a teljes igazságot, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének Tanácsa úgy véli, elérkezett az idő, hogy tudományos módszerekkel vizsgálják ki a megszállás alatt és közvetlenül a felszabadulás után történt vajdasági eseményeket. A hírhedt razzia szerb, zsidó és cigány áldozatairól van szó, akikkel kapcsolatban eléggé megbízható történelmi értékelés létezik, akárcsak azokról a magyar és német áldozatokról, akik közvetlenül a háború után estek áldozatul, bírósági eljárás lebonyolítása nélkül.

A népi emlékezésben megmaradt az a tény, hogy ilyen áldozatok voltak, és az is, hogy az esetek egy részében nem folytattak bírósági eljárást. Az olyan eseményekkel kapcsolatos értesülések, amelyek a nemzetközileg érvényes mércék alapján genocidiumnak tekinthetők, és az a körülmény, hogy ezen tettek elkövetőit nem azonosították, nyomasztóan hat elég sok ember tudatára. A büntudat komplexusát fokozzák azok a mindennapi beszélgetések, amelyekben a másik fél szemrehányást tesz az áldozatul esett szerbek és zsidók miatt.

Úgy véljük, nem jó, ha erről a témáról tárgyilagosság nélkül beszélnek, a szakemberek, mindenekelőtt a történészek és a jogászok elengedhetetlen értékelése hiányában. Ezért fordulunk Önökhöz, hogy a Szerb, illetve a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia, amely kompetens a megfelelő kutatások kezdeményezésére, tegye meg ezt ebben az esetben is. A SZTMA és a VTMA olyan kétségtelen szakmai és politikai tekintéllyel rendelkezik, amely lehetővé teszi, hogy ezeket a kutatásokat egy tudományos projektum keretében mielőbb elvégezzék és eredményeit közzétegyék.

A tudósok által megállapított történelmi igazság nyilvánosságra hozatala alapot nyújtana az áldozatok iránti kegyelet lerovásához, ahogy azt ezekben a napokban Lengyelországban teszik. E civilizációs cselekedet hozzájárulna a Vajdaságban élő nemzetek és nemzeti kisebbségek közötti szolidaritás és közösségtudat valódi erősítéséhez, mégpedig nem a változékony ideológia, hanem a történelmi igazság alapján, amely a történelmi értékelések és a napi politika egyedüli helyes kiindulópontja.

2. A demokratizálódás említett folyamataival összhangban úgy véljük, van még egy olyan terület, amelyet a felszabadulástól máig nem kutattak ki. Ez a kisebbségek társadalmi-gazdasági helyzete általában, különösen pedig a vajdasági magyaroké. Szerintünk egy alapos tudományos kutatás ezen a területen olyan eredményekkel járna, amelyeket a mai időkben objektíven fel lehetne használni egyrészt annak a bizalmatlanságnak a felszámolására, amelyet a releváns tudományos értékelések hiánya okoz, másrészt pedig Vajdaság és az egész köztársaság fejlesztési politikájának kiépítésére, ennek keretében pedig a vajdasági magyarok társadalmilag indokolt szükségleteinek kielégítésére is.

Ágoston András, a VMDK elnöke.